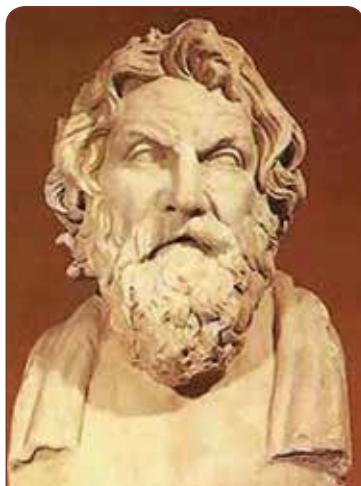

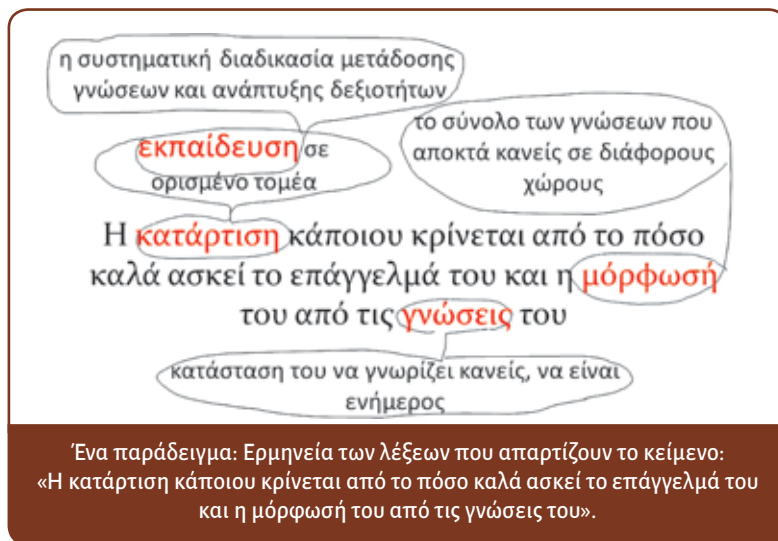
Η κατά Αντισθένη «επίσκεψη» της «εκπαίδευσης» και των συναφών με αυτήν «ονομάτων»

Ο Έλληνας φιλόσοφος Αντισθένης ο νεότερος (444 – 365 π.Χ.) διδάχθηκε αρχικά Ρητορική από τον Γοργία· αργότερα έγινε μαθητής, φίλος και πιστός θαυμαστής του Σωκράτη. Μετά τον θάνατο του δασκάλου του ίδρυσε φιλοσοφική σχολή κοντά στο Γυμνάσιο Κυνόσαργες (στις όχθες του Ιλισού, στον σημερινό Νέο Κόσμο). Από αυτό το τοπωνύμιο η σχολή του ονομάστηκε Κυνική και οι μαθητές του κυνικοί φιλόσοφοι. Μεταξύ αυτών ονομαστός υπήρξε ο Διογένης. Κατά τον Αντισθένη, οι γενικές έννοιες είναι ανύπαρκτες [αισθησιοκρατική διδασκαλία: μονάχα αυτό που βλέπουμε, αγγίζουμε ή άλλως πως αισθανόμαστε υπάρχει πραγματικά («ίππον μεν ορώ, ιππότητα δε ουχ ορώ»)], κάθε δε έννοια εννοεί ένα μόνο πράγμα. Κατά συνέπεια, σε κάθε υποκείμενο δεν μπορεί να αποδοθεί διαφορετική έννοια και οι μόνες σωστές κρίσεις είναι οι ταυτολογικές («Α εστίν Α»). Το γνωστότερο απόφθεγμα του «*Αρχή παιδείσεως η των ονομάτων επίσκεψις*» (η εκπαίδευση ξεκινά από την έρευνα των ονομάτων) τονίζει τη σημασία της σηματοδότησης των λέξεων. Αναφερόμενος σε αυτόν τον αφορισμό, ο Αδαμάντιος Κοραής είχε σχολιάσει ότι «*Το αδιόριστον (αόριστο) των λέξεων γεννά το ακατάστατον (ανοργάνωτο) των ιδεών και τούτο πάλιν το ακατάστατον των πράξεων*».

Πριν προχωρήσουμε, λοιπόν, στις αρχές και τους κανόνες που διέπουν την ιατρική εκπαίδευση, ας «επισκεφθούμε το όνομα» **εκπαίδευση**. Η έννοια της εκπαίδευσης συγγέεται πολλές φορές με άλλες έννοιες: κυρίως με την έννοια της διδασκαλίας, αλλά σπανιότερα και με τις έννοιες της μόρφωσης, της κατάρτισης, της μάθησης και της παιδείας. Ωστόσο, η εκπαίδευση δεν είναι ταυτόσημη ούτε με τη διδασκαλία, τη μόρφωση, την κατάρτιση ή τη μάθηση (έννοιες περισσότερο περιορισμένες), αλλά ούτε και με την παιδεία (γενικότερη, αλλά ταυτόχρονα και ειδικότερη έννοια). Σύμφωνα με το *Λεξικό της Νέας Ελληνικής*

Αντισθένης (ρωμαϊκό αντίγραφο προτομής του 2ου αιώνα μ.Χ., Μουσείο Βατικανού).

Γλώσσας του Γ. Μπαμπινιώτη: **Διδασκαλία** είναι η διαδικασία της μετάδοσης γνώσεων από τον δάσκαλο στον μαθητή. **Γνώση** είναι το να γνωρίζει κανείς (κάτι), να είναι ενήμερος (για κάτι). **Μόρφωση** είναι το σύνολο των γνώσεων που αποκτά κανείς σε διάφορους χώρους. **Κατάρτιση** είναι η εκπαίδευση (η συστηματική διαδικασία μετάδοσης γνώσεων και ανάπτυξης δεξιοτήτων) σε συγκεκριμένο τομέα. **Μάθηση** είναι η διαδικασία απόκτησης γνώσεων και δεξιοτήτων. **Παιδεία** είναι η διαδικασία αγωγής (διαπαιδαγώγησης, καθοδήγησης) που στοχεύει στην άνοδο του πνευματικού επιπέδου κάποιου. Τέλος, σύμφωνα με τα περισσότερα ερμηνευτικά λεξικά, **εκπαίδευση** είναι η συστηματική διαδικασία μετάδοσης γνώσεων και ανάπτυξης δεξιοτήτων.

Διαφορετικός, όμως, είναι ο ορισμός της εκπαίδευσης που δίνουν οι επιστήμες της εκπαίδευσης (educational sciences). Κατ' αυτές, εκπαίδευση είναι η τροποποίηση της συμπεριφοράς προς επιθυμητή κατεύθυνση. Σε αντίθεση, λοιπόν, με την απλή διδασκαλία, η τροποποίηση της συμπεριφοράς που επιδιώκεται με την εκπαίδευση δεν περιορίζεται στη μετάδοση γνώσεων (knowledge), αλλά συμπληρώνεται με την απόκτηση δεξιοτήτων (skills) (τις δεξιότητες περιλαμβάνουν στον ορισμό τους και τα περισσότερα λεξικά), αλλά και με τη διαμόρφωση στάσης (attitude) (αυτή η διάσταση της εκπαίδευσης απουσιάζει από τον ορισμό των ερμηνευτικών λεξικών). Όταν κάποτε ανέφερα σε μια ομάδα τριτοετών φοιτητών αυτόν τον ορισμό, συνάντησα την αντίδραση μιας φοιτήτριας. Έχοντας περάσει, προφανώς, δύσκολη εφηβική ηλικία, δεν μπορούσε να δεχθεί ότι η εκπαίδευσή της στην ιατρική σχολή θα της επέβαλλε κανόνες συμπεριφοράς, αντίστοιχους με αυτούς που είχαν προσπαθήσει να της επιβάλουν οι γονείς της. Αυτή η παρανόηση οφειλόταν, βέβαια, στην ταυτόσημη χρήση της λέξης «συμπεριφορά» με τη λέξη «διαγωγή» στον καθη-

Αν και το οδόστρωμα είναι ολισθηρό, όπως προειδοποιεί το σήμα της Τροχαίας (γνώσεις: γνωρίζει άραγε ο οδηγός τι σημαίνει το σήμα;), ο οδηγός οδηγεί με το αριστερό του χέρι, πιστεύοντας ότι είναι άσος στην οδήγηση (δεξιότητες: είναι προφανές ότι τις υπερεκτιμά), ενώ με το δεξί κρατά το κινητό του τηλέφωνο για να διαβάσει και/ή να στείλει ένα μήνυμα (στάση: από επιπολαιότητα γίνεται επικίνδυνος για τους άλλους οδηγούς).

μερινό λόγο. Διευκρίνισα στη φοιτήτρια ότι με το να καταβάλλει τόσο κόπο για να περάσει τις πανελλήνιες εξετάσεις και να γίνει δεκτή στην ιατρική σχολή είχε εκουσίως ζητήσει να της αλλάξουν συμπεριφορά: διαφορετική από τον τρόπο που συμπεριφερόταν τώρα που ήταν ακόμα φοιτήτρια θα ήταν η συμπεριφορά της μετά την αποφοίτησή της, όταν θα ερχόταν σε επαφή με αρρώστους.

Της έδωσα, μάλιστα, το παράδειγμα της εκπαίδευσης για την απόκτηση διπλώματος οδήγησης. Και εκεί η συμπεριφορά πρέπει να αλλάξει για να γίνει κανείς καλός (δηλαδή, ακίνδυνος) οδηγός. Έτσι, στη σχολή οδηγών αποκτά κανείς τις απαραίτητες γνώσεις (π.χ., σήματα Τροχαίας) και δεξιότητες (π.χ., πορεία, στάθμευση), αλλά και τη σωστή στάση (π.χ., τήρηση του Κώδικα Οδικής Κυκλοφορίας).*

* Ας σημειωθεί ότι στον Κώδικα Οδικής Κυκλοφορίας η επίσημη ονομασία των εξετάσεων για άδεια οδήγησης είναι «Δοκιμασία προσόντων και συμπεριφοράς».

Εκπαιδευτικά αντικείμενα (educational objectives) ή η απάντηση του Γάτου του Τσέσαϊρ στην Αλίκη και το θλιβερό τέλος ενός ιππόκαμπου

Οι Περιπέτειες της Αλίκης στη Χώρα των Θαυμάτων (Alice's Adventures in Wonderland) είναι ένα κλασικό έργο παιδικής λογοτεχνίας του Βρετανού συγγραφέα και μαθηματικού Charles Lutwidge Dodgson, περισσότερο γνωστού με το ψευδώνυμο Lewis Carroll. Το βιβλίο, που κυκλοφόρησε σε πρώτη έκδοση το 1865, περιγράφει τις περιπέτειες ενός κοριτσιού, της Αλίκης, που, μετά την πτώση της σε μία λαγότρυπα, περιπλανιέται σε έναν φανταστικό κόσμο. Ένας από τους κύριους χαρακτήρες του έργου είναι ο Γάτος του Τσέσαϊρ (Cheshire). Ένας γάτος που άλλοτε εμφανίζεται και άλλοτε εξαφανίζεται και μορφάζει με ένα μόνιμο χαμόγελο που διατηρείται ακόμα και όταν ίδιος ο γάτος έχει εξαφανιστεί. Σε μια συνάντησή τους (Κεφάλαιο VI) η Αλίκη βλέπει τον Γάτο πάνω σε ένα δέντρο. Ακολουθεί ο εξής διάλογος:

- Μπορείτε, σας παρακαλώ, να μου πείτε ποιον δρόμο πρέπει να πάρω;
- Αυτό εξαρτάται σε μεγάλο βαθμό από το πού θέλεις να πας, είπε ο Γάτος.
- Δεν με ενδιαφέρει και πολύ το πού..., είπε η Αλίκη.
- Τότε δεν έχει σημασία ποιον δρόμο θα πάρεις, είπε ο Γάτος.

Η Αλίκη, λοιπόν, δεν είχε κάποιον συγκεκριμένο προορισμό. Κατά συνέπεια, δεν γνώριζε ποιον δρόμο θα έπρεπε να ακολουθήσει. Στη γλώσσα της Εκπαίδευσης, ο προορισμός, ο δρόμος που πρέπει να ακολουθήσουμε εκφράζεται με τον όρο **αντικείμενα εκπαίδευσης ή εκπαιδευτικά αντικείμενα** (educational ή instructional objectives).^{*} Ένα μικρό 14x21, 136 σελίδες), αλλά κλασικό πλέον

^{*} Αν και οι πιο γνωστές σημασίες της λέξης «αντικείμενο» είναι «καθετί άψυχο που ανήκει στον εξωτερικό κόσμο»· «το θέμα» (π.χ., της συζήτησης)· και «αυτός προς τον οποίο εκδηλώνεται ένα συναίσθημα, μια ενέργεια» (Λεξικό της Νέας Ελληνικής Γλώσσας Γ. Μπαμπινιώτη), μία από τις σημασίες της είναι και «τελικός σκοπός» (π.χ., «αντικείμενο προσπαθειών», Νέο Ελληνικό Λεξικό Εμμ. Κριαρά). Ο όρος «αντικείμενο εκπαίδευσης» ή «εκπαιδευτικό αντικείμενο» έχει καθιερωθεί στη χώρα μας και προτιμάται και εδώ αντί των όρων «σκοπός» ή «στόχος», επειδή θα χρειαζούμε αυτές τις λέξεις για να αποδώσουμε τον ξένο όρο «goal», που, όπως θα δούμε, έχει διαφορετική έννοια από τον όρο «objective» (βλ. Τα εκπαιδευτικά αντικείμενα δεν είναι η περιγραφή κ.λπ. πιο κάτω).

βιβλίο σε αυτό το θέμα έχει τίτλο «Ετοιμάζοντας Εκπαιδευτικά Αντικείμενα» (Preparing Instructional Objectives, πρώτη έκδοση 1962, τρίτη έκδοση 1997, Center for Effective Performance, Inc.). Συγγραφέας του είναι ο Αμερικανός ψυχολόγος Robert (Bob) Frank Mager (1923 – όταν γράφονταν αυτές οι γραμμές ήταν 96 ετών), ο οποίος έχει γράψει μια δωδεκάδα βιβλίων για την εκπαίδευση, αλλά και μερικά μυθιστορήματα αστυνομικής πλοκής. Ο Mager δίνει τον εξής ορισμό για τα εκπαιδευτικά αντικείμενα: είναι «η απόδοση που θέλετε να είναι ικανοί οι μαθητές να επιδείξουν πριν να τους θεωρήσετε ικανούς» («the performance you want learners to be able to exhibit before you consider them competent»). Ο ίδιος προλογίζει το βιβλίο του με έναν μύθο που το επιμύθιο του είναι παρόμοιο με το επιμύθιο του διαλόγου της Αλίκης με τον Γάτο.

Ο μύθος αναφέρεται σε έναν ιππόκαμπο, που «μια φορά κι έναν καιρό μάζεψε τα επτά ασημένια του νομίσματα και ξεκίνησε να βρει την τύχη του». Στον δρόμο του συνάντησε ένα χέλι. «Για πού το έβαλες, φίλε;» τον ρώτησε το χέλι κι εκείνος απάντησε: «Πάω να βρω την τύχη μου». «Είσαι τυχερός» είπε το χέλι. «Με τέσσερα νομίσματα μπορείς να αγοράσεις αυτά τα βατραχοπέδιλα και να φθάσεις εκεί πολύ πιο γρήγορα». Ενθουσιασμένος ο ιππόκαμπος έδωσε τα νομίσματά του και πήρε τα βατραχοπέδιλα, με τα οποία ταξίδευε τώρα με διπλάσια ταχύτητα. Πιο κάτω συνάντησε έναν σπόγγο που με τη σειρά του τον ρώτησε για πού το έβαλε. «Πάω να βρω την τύχη μου» απάντησε ξανά ο ιππόκαμπος. «Είσαι τυχερός» του είπε ο σπόγγος και του πρότεινε με λίγα από τα υπόλοιπα νομίσματά του να αγοράσει ένα θαλάσσιο σκούτερ ώστε να μπορεί να ταξιδεύει πολύ πιο γρήγορα. Έτσι και έκανε ο ιππόκαμπος και ταξιδεύοντας πέντε φορές πιο γρήγορα έπεσε πάνω σε έναν καρχαρία. «Για πού το έβαλες, φίλε;» τον ρώτησε ο καρχαρίας. «Πάω να βρω την τύχη μου» απάντησε εκείνος. «Είσαι τυχερός» του είπε ο καρχαρίας. «Αν κόψεις δρόμο από εδώ», και του έδειξε το ανοιχτό του στόμα, «θα κερδίσεις πολύ χρόνο». «Α, μπράβο, σε ευχαριστώ», είπε ο ιππόκαμπος, ορμώντας μέσα στο στόμα του καρχαρία. «Και από τότε κανείς δεν άκουσε ξανά γι' αυτόν».*

Από την εικονογράφηση της πρώτης έκδοσης της Αλίκης στη Χώρα των Θαυμάτων από τον John Tenniel

* Μετάφραση ολόκληρου του μύθου, όπως τον παραθέτει αντί προλόγου στο βιβλίο του ο Mager, μπορείτε να βρείτε στο πρώτο άρθρο του Παραρτήματος.